

LA NEGACIÓ I LA CONCORDANÇA NEGATIVA EN CATALÀ ANTIC

Manuel PÉREZ SALDANYA
Universitat de València

1. PRESENTACIÓ

Els estudis de gramàtica històrica han experimentat una forta embranzida en els últims anys, sobretot en els camps de la fonologia i la morfologia, però no tant en el camp de la sintaxi. Amb algunes excepcions ben remarcables, la sintaxi històrica és encara la gran assignatura pendent de la gramàtica històrica catalana. En aquest àmbit, són escassos els estudis sobre aspectes concrets i no disposem de cap presentació general de sintaxi històrica, si exceptuem la valuosa aportació d'Anfós Par sobre la sintaxi de Bernat Metge (Par 1923). Tenim informació poc precisa sobre molts aspectes importants de la sintaxi del català antic. A tall purament d'exemple, caldrien estudis més detallats sobre el règim verbal, l'acusatiu preposicional, la construcció temporal amb *en* o *al* més infinitiu, la caiguda de preposicions, l'ús de les preposicions locatives *en* i *a*, la pronominalització, els quantificadors nominals, les perífrasis verbals, l'ús del subjuntiu, etc.

Un dels problemes de la sintaxi, respecte a la fonologia i la morfologia, és la necessitat de disposar d'un corpus relativament extens de textos editats amb criteris filològics rigorosos. Una edició d'un text que barregi formes de manuscrits d'èpoques diferents o que presenti innovacions introduïdes per l'editor pot conduir a afirmacions errònies, per exemple, sobre la datació d'un fenomen o sobre l'ús d'una determinada forma en un context sintàctic concret. En l'actualitat, per sort, ja tenim un conjunt important d'obres ben editades i, cosa que també és important, algunes d'aquestes obres es troben en format informàtic i permeten cerques relativament ràpides i sistemàtiques.

Aquest treball se centrarà en un aspecte de la sintaxi del català antic que, per cert, no ha estat dels més desatesos en la nostra tradició lingüística: el de la negació i, concretament, el del fenomen sintàctic conegut com a concordança negativa.¹

Un estudi sobre la negació en català antic hauria de centrar-se i tractar de donar resposta a les preguntes següents:

a) ¿Com i en quin moment assoleixen un valor negatiu mots originàriament no negatius com ara *res* o *re* (provinents de RES i REM 'cosa', respectivament), *mai* (de MAGIS), *jamés* o *jamai* (de 'IAM MAGIS')?

1. Sobre aquest tema disposem de l'excel·lent treball de Solà (1973), a més de les consideracions puntuals de Par (1923: § 768-783 i 1185-1189). La present investigació s'ha fet en el marc del projecte UV-AE-20030795. Agraïxo els suggeriments i comentaris que, sobre diferents aspectes del treball, m'han fet Mario Camus, M. Teresa Espinal, Josep Martines, Joan R. Ramos, Gemma Rigau i Joan Solà.

b) Els mots anteriors ¿tenen en català antic el mateix comportament sintàctic que els que provenen de mots etimològicament negatius (o que estan integrats per mots etimològicament negatius) com ara *null* (de NULLUM), *ne* o *ni* (de NEC) i *negú/-un* (de NEC UNUM)?

c) ¿Per què la formació de mots negatius a partir de mots no negatius es repeteix cíclicament al llarg de la història de la llengua? ¿Per què el mateix canvi experimentat per RES ('cosa') en llatí tardà es documenta en català antic amb *enlloc* (del sintagma preposicional *en lloc*) o *en ma/ta/sa vida* (1a-b), i s'inicia, sense arribar a consumir-se, amb mots com ara *cosa*, *persona*, *home* o *hom* (1c-d)?

- (1) a. Car vós sabets, e nós sabem-ho aitambé con vós, que vós no n'havets tresaur ni vós no havets gran renda ni no havets pa *en loch del món* (*Fets*, 165, 180, 17-20)
- b. No pense negú que *en ma vida* yo la dexàs partir de mi. (Martorell, *Tirant*, I, 426, 31)
- c. E lo capità respòs que per *cosa en lo món* ell no mataria *home* qui fos pres. (Martorell, *Tirant*, I, 370-371, 33-1)
- d. A denotar que ella hac victòria contra peccat de supèrbia, que nunca fo *persona* en aquest món tan humil com ella fon, après Jesuchrist. (Sant Vicent, *Sermons*, 117, 19-21)

d) ¿Per què els mots negatius exigeixen l'aparició de *no* en oracions negatives quan s'anteposen i quan es posposen al verb (2a)? ¿En quin moment comença a ser optatiu l'adverbi *no* quan s'anteposen al verb i en quins contextos i per què es manifesta originàriament aquesta optativitat (2b)?

- (2) a. cor anch *null* temps *no* é hoÿt parlar del Déu que vosaltres deÿts, ni de resurrecció *no* é oÿt *null* temps parlar. (Lull, *Gentil*, 13, 213-214)
- b. *Null* temps volia seure a taula tro que jo havia mig menjat. (Metge, *Somni*, 158-159, 29-1)

e) A més de les oracions negatives ¿quins eren els contextos modals que legitimaven l'ús dels mots negatius? ¿Per què la conjunció *ni* podia aparèixer en català antic en contextos no negatius com en les oracions interrogatives (3a) o les oracions amb el quantificador universal *tot* (3b)? ¿Per què les oracions interrogatives o condicionals mantenen fins avui dia la capacitat de legitimar els mots negatius com *mai*, i d'altres com el quantificador *tot*, no (3c)?

- (3) a. E què us à dit aquela fembra, *ni* que-us à portat? (*Vides*, 44, 8)
- b. Sapiats, s[einors], qe tot lo bé qe om fa *ni* diz per bo cor e per pentència de Déu, tot és caritat e salvament de l'ànima. (*Organyà*, 81, 2r, 12-14)
- c. ¿Li ho has contat *mai*? Si *mai*, li ho contes..., però *Li ha contat tot el que havíem fet *mai*.

f) ¿Quina relació s'estableix entre els contextos que legitimen els mots negatius i els contextos que legitimen la negació expletiva?

g) ¿Per què en català antic era possible utilitzar l'indefinit *algú/-un* en contextos negatius i amb un valor clarament negatiu (4)? ¿Aquest ús era propi de tots els registres o només dels registres més cultes i llatinitzants?

- (4) a. on l'apostol los manà que là anessen estar on no porien noure a *alcun* home. (*Vides*, 30, 32-33)
 b. l'altra en lo toquar, que no façats *alguna* obra supèrfluament; l'altra en lo passegar, que no façau *algun* pas suplèrflu; l'altra en lo guardar e hoir; l'altra, que no façau *alguna* negligència en ço que feu. (Sant Vicent, *Sermons*, 51, 17-20)

Aquest treball se centrarà fonamentalment en el punt *d*, tot i que en algun cas també es farà referència de manera indirecta a altres aspectes. Per estudiar aquest punt, començarem amb unes breus referències al sistema llatí i a les transformacions que es produïren del llatí al català antic.

2. EL PAS DEL SISTEMA LLATÍ AL SISTEMA ROMÀNIC

És ben conegut que el llatí clàssic podia expressar la negació oracional² bé per mitjà de l'adverbi *non* (o *ne*), com en (5a), bé per mitjà d'un quantificador negatiu compost amb la partícula negativa *n(e)* (*nemo* 'ningú', *nihil* 'res', *nullus* 'cap', *numquam* 'mai', *nusquam* 'enlloc', etc.), com en (5b).³

- (5) a. *non* venit 'no ha vingut'
 b. *nemo* venit 'no ha vingut ningú'

D'acord amb aquesta doble possibilitat, l'aparició en una mateixa oració de dos elements negatius provocava el fenomen conegut com a doble negació, segons el qual les dues negacions es destrueixen i equivalen, consegüentment, a una afirmació. D'acord amb les gramàtiques llatines, aquesta afirmació podia tenir un caràcter parcial o restringit, com en (6a), o un caràcter total o reforçat, com en (6b); això és, assolia una interpretació existencial quan la negació precedia el quantificador i universal quan el seguia (Batllori 1998: § 2).

- (6) a. *non nemo* hostis est in ipsa curia (Ciceró) 'hi ha enemics a ca nostra'
 b. *nemo non* videt (Ciceró) 'no hi ha cap persona que no vegi, tothom veu'

Tot i amb això, en la llengua col·loquial es constata la tendència a interpretar la doble negació no com dues negacions independents que s'anul·len entre si, sinó com una negació reforçada o marcada expressivament:

- (7) a. *iura te non nociturum ... nemini* (Plaute) 'jura que no faràs mal a ningú'
 b. *debeat ... nummum nullum nemini* (Ciceró) 'no devia cap sou a ningú'

2. En aquest treball ens referim exclusivament a la negació oracional i no a la de constituents. Aquella afecta el contingut proposicional de l'oració (i), mentre que aquesta afecta constituents menors que l'oració i, més concretament, el sintagma que apareix precedit per l'adverbi de negació (ii).

(i) Els representants sindicals *no* van abandonar la reunió

(ii) Els representants sindicals van abandonar la reunió *no* pel que va dir el ministre, sinó pel que va deixar de dir

Per a una anàlisi detallada, dels diferents tipus de negació, vegeu, entre d'altres, Sánchez (1999: § 40.1.1) i Espinal (2002: § 24.1.3).

3. Per a una anàlisi més detallada de la negació en llatí, vg. Ernout i Thomas (1953: § 173-179), Bassols (1962: § 43-54), Väänänen (1968: § 350-352) i Batllori *et alii* (1998: § 2). Prenem l'exemple (6a) de Bassols (1962: § 50) i els exemples (6b) i (7) d'Ernout i Thomas 1953: § 179).

L'evolució del llatí clàssic al llatí tardà i d'aquest al català primitiu apareix marcada per dues tendències clarament constatables en l'evolució històrica de moltes llengües: la tendència a l'analicitat i la tendència a substituir formes neutres per formes marcades expressivament. La primera tendència s'observa, per exemple, en la substitució dels casos per un sistema on les funcions apareixen indicades per l'ordre i l'ús de preposicions, en la substitució del perfect i el futur sintètics per perífrasis verbals, o en la desaparició de la passiva morfològica. La segona tendència es pot exemplificar amb la lexicalització de diminutius o de formes iteratives amb el valor originari del mot primitiu (per exemple, la substitució de *linteum* 'llenç' per *linteolum* 'llenç petit', d'on prové *llençol*). En el cas de la negació es conjuminen les dues tendències esmentades, ja que el sistema sintètic del llatí clàssic (basat en l'ús d'un únic mot negatiu en les oracions negatives) és substituït progressivament per un sistema analític, originàriament marcat expressivament, en què la partícula *no* es fixa en totes les oracions negatives i pot coaparèixer amb altres mots negatius, sense afectar per això la interpretació negativa de l'oració.⁴ Aquesta coaparició rep el nom de *concordança negativa* pel fet que la negació s'escampa per diferents elements dins d'una oració i els quantificadors negatius han de «concordar» (coaparèixer) amb l'adverbi *no* o amb un altre element equivalent.⁵

La tendència a l'analicitat constatable en la concordança negativa no és l'única diferència entre el sistema del llatí clàssic i el del llatí tardà que acabà triomfant en les llengües romàniques. En primer lloc, cal tenir en compte la desaparició de la majoria de quantificadors negatius del llatí clàssic i la substitució per nous quantificadors, que en la majoria de casos provenen de mots originàriament afirmatius. Aquest procés de gramaticalització s'ha d'explicar a partir de l'aparició d'aquests mots en contextos negatius amb un valor de minimitzadors o de reforç de la negació (8a) i, més concretament, a partir del contagi o la transferència semàntica que es produeix en aquest context⁶ i en altres que comparteixen amb la negació la propietat de crear entorns inespecífics i de suspendre el valor de veritat afirmatiu (8b-c).

- (8) a. Non vidit rem (literalment 'no ha vist cosa')
- b. Vidit rem? (literalment 'ha vist cosa')
- c. Si vidit rem... (literalment 'si ha vist cosa')

L'aparició reiterada en aquest tipus de contextos inespecífics explica que un substantiu originàriament afirmatiu com ara *res* (o *rem*) pogués reanalitzar-se com un quantificador inespecífic usat en contextos modals com ara les oracions negatives, però també les oracions interrogatives o les pròtesis de les oracions condicionals.⁷

4. La mateixa tendència es constata, per exemple, en anglès col·loquial, com mostren oracions del tipus *Mark didn't say nothing to nobody* ('Mark no va dir res a ningú') enfront de l'oració estàndard *Mark didn't say anything to anybody* (Ladusaw 1996: 337).

5. La gramàtica tradicional generalment parla de *dobla negació*, però aquest terme resulta poc adequat, ja que realment no es tracta de dues negacions sinó d'una única negació que s'expressa per mitjà de més d'un mot amb valor negatiu. És per això que en l'actualitat generalment es prefereix el terme de *concordança negativa*, encunyat per Mathesius (1933). Sobre el fenomen de la concordança negativa, vg. també Ladusaw (1996: 325-327), Espinal (2002: § 24.3.2.2), Camus (2004: § 13.2.1.3.1).

6. Vg. Badia (1994: 725) i Espinal (2002: 2755, n. 28).

7. En principi pressuposem una evolució semblant a la que es constata per a *cosa* en el català durant els s. xv-xvi. Com es pot comprovar en els exemples del *Tirant* que es reproduïxen tot seguit, *cosa* apareix en entorns negatius (i), però també en altres entorns com les oracions comparatives de superioritat (ii) o les oracions interrogatives (iii).

El segon canvi a què cal fer referència té a veure amb una conseqüència de l'obligatorietat de l'adverbi *no* en les oracions negatives. Notem que el fet que l'adverbi es converteixi en una marca obligatòria en les oracions negatives permetia que els quantificadors negatius que han perviscut en les llengües romàniques (per exemple *null* en català antic) s'assimilessin al comportament de mots com ara *res* (o *re*) i poguessin ser usats no sols en oracions negatives sinó també en els altres entorns modals que comparteixen amb la negació la propietat de crear entorns inespecífics. En els estudis sobre la negació se solen diferenciar els termes de polaritat forts dels termes de polaritat febles (TPN forts i febles).⁸ Els primers únicament poden aparèixer en oracions en què s'expressa una negació; els segons no tenen un valor intrínsecament negatiu i poden utilitzar-se també en altres contextos modals en què se suspèn el valor de veritat afirmatiu o en contextos de caràcter inespecífic, com les oracions interrogatives o les condicionals. Fent servir aquesta distinció, es pot afirmar que mots com *nullus*, que funcionaven en llatí com a TPN forts, es convertiren en llatí tardà en TPN febles i constituïren un grup homogeni amb els TPN de formació romànica (p. ex. *res, mai, gens*). Efectivament, en català antic, els uns i els altres assolien un valor no negatiu en contextos com ara les oracions condicionals o les interrogatives, com es pot observar en el cas de l'etimològic *null* (9) i del no etimològic *res* (10).

- (9) a. e per zo, si la fila és malauta —zo és la nostra ànima, qi és e-l nostre cors—, per nul pecad que lo cors aja fait, la mare, zo és, la nostra carn, deu clamar mercé a Déu, per dejuni e per almoines (*Organyà*, 103, 8r, 7-10)
- (10) a. E si en tantes coses fas engan e traïció, és *nulla* cosa en què sies verdadera ni leyal? (Llull, *Gentil*, 203, 146-147)
- b. Si tu vols a mi venir, zo dix N[ostre] S[éiner], e tu-m vols *ren* donar del teu, va-te primerament acordar ab ton proxme a cui mal auràs fait, car enant no redevria tu ni ton do. (*Organyà*, 92, 5r, 15-28)
- b. ¿Val-me *res* lo sermó, que no me'n membre *res*? (Sant Vicent, *Sermons*, 284, 30-31)

Els uns i els altres, a més, exigien, en oracions negatives, l'aparició explícita de la negació quan s'anteposaven (11) i quan es posposaven al verb (12).

- (11) a. e desijaren perffecció, e *null* temps *no* la agren (Llull, *Gentil*, 55, 94-95)
- b. lo qual *res no* és sens resurrecció. (Llull, *Gentil*, 38-39, 46-1)

-
- (i) Si a mon consell vos teniu —dix Plaerdemavida, no us consellaré *cosa* que no sia de profit e honor vostra. (*Tirant*, II, 499, 6-7)
- (ii) Alsau, cavallers, vostres enteniments, pensant que combateu per la honor, més cara que *cosa* d'esta vida. (*Tirant*, II, 774, 31-32)
- (iii) Ay senyor! Y com vos pot delitar *cosa* forçada? (*Tirant*, II, 845, 15)

8. La polaritat és una propietat de les oracions relacionada amb les restriccions que presenten determinats elements (els termes de polaritat) a aparèixer en contextos negatius, positius o modals. Des d'aquesta perspectiva es diu, per exemple, que *res* és un terme de polaritat negativa, perquè exigeix un context negatiu o un context en què se suspengui el valor afirmatiu (*No vull res* però **Vull res*), que l'expressió «ben + adjectiu» és un terme de polaritat afirmativa, perquè exigeix un context afirmatiu (*Estan ben orgullosos* però *?*No estan ben orgullosos*), i que el quantificador *qualsevol* és un terme de polaritat modal, perquè exigeix un context modal com el que crea el verb *voler* o el temps futur (*Volia comprar qualsevol cosa*, *Comprarà qualsevol cosa* però **Va comprar qualsevol cosa*). Per les mateixes raons, es diu que l'adverbi *no*, la modalitat enunciativa i el verb modal *voler* són, respectivament, inductors negatius, afirmatius i modals. Sobre la polaritat negativa, vg., entre d'altres, (Bosque 1980: 19-28), Sánchez (1999: 40.3), Espinal (2002: 24.3.2) i Camus (2004: 13.2.1.3); sobre la polaritat modal, Bosque (1999).

- (12) a. per ço cor me veig acostar a la mort, e après la mort *no* cuig ésser *nulla* coza, no us poria recomtar. (Llull, *Gentil*, 13, 221-223)
 b. no li plau *res* que de mala sospita [...] sie. (*Crimis* [1287], 145, R260)

3. EL PROCÉS D'AFEBLIMENT DE LA CONCORDANÇA NEGATIVA

El sistema del català antic no es manté de manera homogènia al llarg de l'edat mitjana i ja en textos medievals es pot rastrejar una certa relaxació del fenomen de la concordança negativa quan el TPN s'anteposa al verb. Aquesta idea ja apareix assenyalada per Solà (1973: 107) quan apunta que molts dels TPN (les paraules X en la seva terminologia) es «construeixen generalment amb *no*, però presenten una tendència clara a absorbir-la». La idea que tractarem de defensar en aquest treball és que la tendència a l'absorció de la partícula *no* no és idèntica en tots els TPN i es produeix al llarg d'un període molt dilatat de temps. Per explicar aquest canvi, assumirem que la negació és una propietat de l'oració (són les oracions les que són negatives o afirmatives) i que, d'acord amb aquest comportament, la negació ocupa una posició estructural que afecta el conjunt de l'oració bàsica.⁹

La possibilitat d'elidir la partícula negativa en català actual està determinada per factors d'ordre lineal i d'ordre estructural. És evident que la partícula negativa sols es pot elidir quan els TPN s'anteposen al verb (13a-b), però també és cert que l'anteposició no és una condició suficient, com mostra la agramaticalitat de (13c).

- (13) a. *Ningú* (no) coneixia el problema
 b. *(No) coneixia *ningú* el problema
 c. Sobre els problemes de *ningú* *(no) van parlar

Perquè sigui possible l'elisió de la partícula negativa cal que el TPN s'anteposi al verb, bé en la posició de subjecte (14a-b), bé en la posició de focus (14c), bé en la posició d'adjunt oracional (14d), bé en la posició extraoracional dels nexes (14e).

- (14) a. *Ningú* podrà dir el contrari
 b. *Res* és més bonic que això que acabes de fer
 c. *Res* havia sentit a dir [amb accent contrastiu en *res*]
 d. *Mai* hem assistit a aquest tipus de reunions
 e. *Ni* ell ho sabia *ni* jo li ho vaig dir

A més de l'anteposició, cal també que el constituent negatiu ocupi una determinada posició estructural i, més concretament, que el SV es trobi dins del seu abast. Notem que en (13c) hi ha anteposició del TPN *ningú* però aquest terme s'integra en un sintagma més gran (el SN *els problemes de ningú*) que no és negatiu i que no pot legitimar, consegüentment, l'elisió de la negació.

9. Per donar compte d'aquest caràcter oracional, els corrents lingüístics moderns han proposat diferents explicacions. En els estudis de lògica, la negació s'analiza com un operador que té abast sobre el conjunt de la proposició. En els models més recents de la gramàtica generativo-transformacional, se sol considerar que la negació és una categoria funcional (per oposició a les categories lèxiques) que s'identifica amb el nucli d'un sintagma, el sintagma negatiu, de caràcter oracional (Laka, 1990; Zanuttini, 1997). Deixant de banda la manera concreta com es formalitzi aquesta idea, allò que interessa remarcar és que la negació oracional pot tenir expressions diferents de llengua a llengua i, fins i tot, en estadis diferents d'una mateixa llengua.

La noció d'abast és una noció semàntica de base estructural i, més concretament, fa referència al domini sintàctic afectat per un element com ara la negació o un mot negatiu.¹⁰ En una representació com la de (15a), exemplificada amb mots negatius en (15b), el subjecte té abast sobre el sintagma verbal predicat; el tema, que ocupa una posició d'adjunt oracional, sobre el conjunt de l'oració, i el nexa, que ocupa la posició més perifèrica, sobre el conjunt de l'oració inclosos els adjunts més perifèrics.¹¹

- (15) a. ... NEXE [_O TEMA [_O SUBJECTE [SV]]]
 b. ... ni [_O mai [_{SN} ningú] [SV]]]

Hem volgut fer referència de manera explícita a l'ordre lineal i a l'estructural, perquè la posició estructural dels TPN és un dels factors que cal tenir en compte a l'hora d'explicar la pèrdua progressiva (o l'opcionalitat progressiva) de la concordança. Comptat i debatut, l'elisió de l'adverbi *no* exigeix que el predicat (incloent-hi la posició que hauria d'ocupar la negació) es trobi sota l'abast del TPN, però, curiosament, es documenta primer amb el TPN més perifèric (amb la conjunció *ni* quan enllaça oracions), després amb les expressions temporals en posició d'adjunt oracional (*null temps*, *nunca*, *jamés* o *jamai* i *mai*) i, finalment, amb la resta d'elements.

Una pregunta que convé plantejar-se abans d'analitzar el procés d'afebliment de la concordança és la relació que aquest afebliment pot tenir sobre la possibilitat que els TPN apareguin en contextos modals amb un valor no negatiu. Que tots dos fenòmens mantenen una relació directa sembla evident, ja que la concordança no sols fa referència a l'aparició explícita de la negació sinó de qualsevol element que, com la negació, creï un context en què se suspengui el valor afirmatiu de veritat. D'això, però, no cal deduir que l'afebliment de la concordança s'hagi de veure reflectit de manera necessària i immediata en la impossibilitat que els TPN apareguin en entorns modals no negatius. En molts parlars del català modern, per exemple, són perfectament possibles *totes* les oracions de (16): tant les oracions en què *res* s'usa anteposat al verb sense negació explícita (16a) com les oracions en què assoleix un valor no negatiu en contextos interrogatius (16b) o condicionals (16c).

- (16) a. Res que et pugui haver dit m'estranya.
 b. Has dit res?
 c. Si vols res, comenta-m'ho.

Per donar compte d'aquesta possibilitat, Martins (1996, 2001) diferencia tres estadis en l'evolució de la concordança negativa, que poden ser esquematitzats com segueix:

- Estadi 1: 'Ningú/res/cap' – no – V
 Estadi 2: 'Ningú/res/cap' – (no) – V
 Estadi 3: 'Ningú/res/cap' – Ø – V

10. L'abast fa referència al domini sintàctic afectat per un operador o per un quantificador i, consegüentment, està regulat per les relacions estructurals. Sense entrar en la definició formal del concepte, es pot afirmar, per exemple, que el SN subjecte comanda el SV i tots els seus constituents, i que un sintagma que funcioni com a adjunt oracional comanda la resta de l'oració. Sobre el concepte d'abast de la negació, vg. Vallduví (1994), Sánchez (1999: § 42.2), Espinal (2002: § 24.1.4) i Camus (2004: § 13.2.1.1).

11. Perquè una oració sigui negativa cal, doncs, que presenti un *no* o que la posició que hauria d'ocupar l'adverbi *no* es trobi sota l'abast d'un element negatiu. Dit amb unes altres paraules: el *no* pot ser absorbit en aquells casos en què la seva posició estructural ja és marcada com a negativa pel fet de quedar sota l'abast d'un element negatiu.

D'acord amb la seva anàlisi, el pas de l'estadi 1, amb negació explícita, al 3, sense negació explícita, correspondria a la reanàlisi dels termes de polaritat febles en termes de polaritat forts. En la fase intermèdia 2, en la qual es trobaria el català actual, els termes de polaritat serien ambigus (entre el caràcter fort i el feble), cosa que es relacionaria amb l'opcionalitat de l'adverbi *no* i amb la possibilitat d'aparèixer en entorns modals no negatius.¹²

4. EL NEXE ORACIONAL *NI*

Els primers exemples de pèrdua de concordança es documenten amb la conjunció *ni* (o *ne*) en aquells casos en què funciona com a connector oracional. Com qualsevol altre TPN, en català antic la conjunció *ni* apareix seguida de la partícula *no* tant quan coordina sintagmes (17) com quan coordina oracions (18).

- (17) E lo savy respòs e dix que no, per sso cor les bèsties *ni* les aus *no* uzen de rahó *ni* de libre albitre (Llull, *Gentil*, 21, 172-173)
- (18) a. Si uou no fos, aucl no feera son niu *ni* la perdiu *no* cridara sos fils *ne*-l rossiynol *no* atrobara sa muler (Llull, *Seny*, 87, 348-349)
 b. E soplirà e requerí lo dit Jo. Gil al dit justícia que pus aquel dit Matheu a él pagar no volia *ni* pagat *no* l'avia, que li degué donar licència de vendre lo dit cavayl (*Crimis* [1282], 83, R142)
 c. que él no u faria *ni* nós *no* li o conseylaríem. (*Fets*, 90, 77, 21)

Quant a la connexió oracional, l'adverbi *no* apareixia tant en estructures del tipus "*ni SX no V*", amb un sintagma anteposat al verb (18), com en estructures del tipus "*ni no V*", sense cap sintagma anteposat i amb contigüitat de *ni* i *no* (19).

- (19) a. —Com bell amich —dix la un dels tres savis—, e no creets vos en Déu, *ni no* avets esperança de resurrecció? —Sèyer, no, —so dix lo gentil (Llull, *Gentil*, 13, 217-218)
 b. per què ·I^a· bagassa dix a-mi: —Ix, home veil, ix fora, cor àngel de Déu és tu; e no tocs mi *ni no* presumesques sa intrar, cor eu veg sobre tu moltes maraveles. (*Vides*, 29, 18-20)
 c. Asats lexa cavaleria qui caval e armes no ten, *ni no* va en osts, *ni* en cavalcades, *ni* en plets, *ni* en corts, axí com cavaler deu fer si donchs veylea no l'atura. (*Usatges*, 57, 14-17)

La seqüència *ni no* (o *ne no*), de fet, es troba ben documentada en els textos més antics. Tot i amb això, aquesta seqüència devia resultar anòmala, ja que ben aviat comença a aparèixer sense *no* i l'elisió ja és normal, i fins habitual en textos de Llull o coetanis.¹³

12. Sobre l'evolució de la negació en les diferents llengües romàniques i la relació d'aquests dos fenòmens, vg. també Camus (2004: § 13.4.4) i, pel que fa al castellà, Batllori *et alii* (1998).

13. El mateix Coromines (*DECat*, V: *no*) comenta que era "freqüent reforçar *ni* acompanyant-lo de *no* però només en el període més arcaic" i apunta que encara es pot trobar algun exemple en Llull. En l'obra de Llull *Disputació dels cinc savis*, per exemple, només hi ha dos casos de *ni no* enfront de vuit de *ni*. En el *Llibre dels fets*, la diferència encara és més gran ja que únicament es troben 2 casos de *ni no* enfront de la cinquantena de casos sense el reforçament del *no*.

- (20) a. per què, lo Fil no pot éser de matèria *ni* és matèria (Llull, *Disputació*, 153, 3725-3727)
 b. Na Ramona, mulier d'en G. Desalfores, testimoni, jurà e fo demanada sobre totes les coses posades en los articles paraula a paraula e dix que no y sab res *ni* viu res. (*Crims* [1280], 67, R106)
 c. E los altres ja dits denunciats no foren atrobats, *ni* vingueren *ni* comparegueren éls ni hom per éls. (*Crims* [1287], 123, R230)

En el fragment de (21), de fet, es pot comprovar com en una mateixa oració, la conjunció apareix reforçada amb *no* quan hi ha un constituent preverbal (*ni* *aprés sa mort no creya*), però no quan no n'hi ha cap (*ni creya*).

- (21) Aquell gentil no avia conexensa de Déu, ni creya en resurrecció, ni *aprés sa mort no creya* ésser nulla cosa. (Llull, *Gentil*, 6, 33-34)

Amb un constituent preverbal, l'ús de *no* és general en textos de finals del XIII i començament del XIV, i sols de manera molt esporàdica es poden documentar casos d'elisió. En el *Llibre dels Fets*, per exemple, l'elisió únicament es constata en dos casos localitzats en una mateixa oració (enfront dels vuit casos amb *no*):¹⁴

- (22) E nós dixem-los que «nós no n'havem paor que negú la'ns tolga: *ni* l'alcayt la pot donar *ni*·l segur la gos pendre, car qui en Xàtiva volrà entrar, sobre nós haurà a passar.» (*Fets*, 267, 347, 5-7)

L'ús del *no* en aquest tipus de contextos és habitual durant tot el segle XIV. L'elisió del *no*, de fet, sols es documenta a final del XIV i principi del XV en contextos en què *ni* apareix seguit d'un altre TPN anteposat al verb (sobretot (*ai*)*jampos* i *jamés*), com es pot comprovar en els exemples següents:

- (23) a. *ne aytanpoch* veen que a ells sia alcuna esperança de refugi en alcuna part, *ne* defenció. (Conesa, *Troianes*, 23rb)
 b. Mas, *ne aytanpoch* volem de ferm dar credulitat a la proposició de les dites conclusions, *ne*, per consegüent, proveir-hi tro a tant que·n sapiam la pura veritat. (*Epistolari*, I [1392], 225, 26-29)
 c. e no retengué *ne* retench alcun privilegi de son original patrimoni, *ne* sotmés a aqu[e]lls, *ne jamés* hac res de pare *ne* de mare (*Epistolari*, I [1405], 79-80, 20-22)

Tenint en compte el que s'ha assenyalat fins ara, es pot concloure que durant la primera meitat del segle XV, el nexa oracional *ni* ja funcionava com un vertader mot negatiu i, fins i tot, permetia legitimar altres TPN en posició preverbal.

Descrits els canvis que es produeixen amb la conjunció *ni*, cal preguntar-se ara per les raons que justifiquen aquests canvis. ¿Per què la pèrdua de la concordança comença amb el *ni* oracional? i, més concretament, ¿per què el procés s'inicia en aquells casos en què la segona oració coordinada no conté cap sintagma preverbal? Les causes d'aquest comportament, cal buscar-les, sens dubte, en les peculiaritats que presenta el *ni* oracional dins el conjunt de TPN. La primera raó té a veure amb la posició que ocupa *ni* dins el conjunt de l'oració. Si assumim que la negació és una propietat oracional, és comprensible que el procés s'iniciï amb la conjunció *ni*, ja que és l'únic

14. En les obres de Llull la diferència encara resulta més marcada: en *Lo sisè seny* hi ha cinc casos amb *no* i cap sense *no*; en la *Disputació de cinc savis*, divuit amb *no* i només dos sense *no*.

TPN que, pel fet de funcionar com a nexa oracional, té sota el seu abast el conjunt de l'oració. Una segona raó té a veure amb el fet que, a diferència dels altres TPN, el *ni* apareix precedit de *no* (tot i que el *no* pertany a la primera oració coordinada):

(24) [_o [_o ... *no*...] *ni* [_o ...]]

En un context en què la segona oració coordinada no conté cap sintagma preverbal, és possible interpretar aquesta estructura no com una coordinació d'oracions sinó com una coordinació de verbs o de sintagmes verbals, de manera que la conjunció *ni* quedaria legitimada pel *no* precedent (25a) igual com passa amb qualsevol altre TPN en posició postverbal (25b).¹⁵

(25) a. [_o ... *no* [_{SV} SV *ni* SV]]
 b. [_o ... *no* [_{SV} ... *negú/res/mai*]]

En aquest estadi, l'aparició d'un sintagma preverbal en la segona oració bloquejaria aquesta possibilitat i exigiria el reforç del *no*:

(26) [_o [_o ... *no* SV] *ni* [_o SX *no* SV]]

Un cop generalitzada la manca de concordança en construccions sense sintagma preverbal, no és estrany que aquesta possibilitat tendís a generalitzar-se analògicament a tots els contextos en què *ni* funcionava com a nexa oracional. Sigui com sigui, és interessant apuntar que la possibilitat d'absorbir el *no* no implica que la conjunció deixi de comportar-se com un TPN feble i pugui assumir un valor no negatiu en entorns modals. Tot al llarg de l'edat mitjana, de fet, la conjunció manté aquesta possibilitat, com es pot comprovar en els següents exemples del *Tirant*:

(27) a. Bé us sé dir, mon senyor, que si jo fos stat virtuós cavaller *ni* sabés alguna cosa en l'art de cavalleria, e destre en les armes, yo de bona voluntat serviria la magestat vostra (Martorell, *Tirant*, I, 16, 20-22)
 b. E l'ermità obrí lo libre e legí davant Tirant un capítol en què recitava com fon trobat l'orde de cavalleria *ni* per quina causa fon hordenat, segons se segueix. (Martorell, *Tirant*, I, 53, 24-26)

5. LES EXPRESSIONS TEMPORALS NEGATIVES

Dins el procés d'afebliment de la concordança, cal situar, després del nexa oracional *ni*, les expressions temporals negatives (*null(s) temps, jamás o jamai, mai* i el cultisme *nunca*).¹⁶ Excepció feta del nexa *ni*, la resta de TPN presenta sistemàticament concordança fins ben entrat el

15. Una explicació alternativa, però en la mateixa línia argumentativa, consistiria a postular que el canvi es produeix per analogia amb altres construccions on la conjunció apareix legitimada pel *no* precedent; per exemple, construccions en què es coordinen verbs no finits dependents d'un verb modal o semimodal (i) o en què es coordinen oracions encapçalades per la conjunció *que* (ii).

(i) [...] per què composició *no* y [pot [entrar *ni* estar]]. (Llull: *Disputació*, 144, lín. 3392-3393)

(ii) e ela *no* [vol pas [vostre destruyment *ni* que muyrats aquí *ni* perdats re del vostre]]. (*Fets*, 48, pàr. 38, lín. 10-11)

16. No tenim en compte l'adverbi *anc* (grafiat generalment *hanc*), poc usat en l'època que estem estudiant.

segle XIV,¹⁷ però cap a l'últim terç d'aquest segle ja es poden documentar casos esporàdics de no concordança amb les expressions temporals negatives. Els primers casos de manca de concordança es documenten amb l'expressió *null(s) temps* (28a-b). La manca de concordança, a més, és general amb el cultisme *nunqua*, des del moment en què s'introdueix en la llengua literària (28c).¹⁸

- (28) a. Encara és provada cosa e certa que-ls còsors qui estan a l'èer e no són soterrats que per *nuylls temps* se podrixen ni-s corrompen (Agramont, *Regiment*, 49, 9-11)
 b. E dix que no, car *null temps* féu fer letres a ell ni a altre (*Gat*, 51, 23v, 18-19)
 c. Car, encara que axí sie manat en testament, *nunqua* serà salvat, car en vida se ha a fer (Sant Vicent, *Sermons*, 265, 21-23)

En una obra de final del XIV com *Lo somni* de Bernat Metge la concordança és sistemàtica amb *jamai* i *jamés*, enfront de la manca de concordança, que és quasi sistemàtica amb *null temps*, com es pot observar en el fragment de (29) on apareixen les dues expressions temporals:¹⁹

- (29) *jamai no* volguera haver demanat uns patins ne un vel, si jo mateix no hi prenguéss cosiment. Servia'm així com si jo fos lo rei. *Null temps* volia seure a taula tro que jo havia mig menjat. (Metge, *Somni*, 158-159, 26-1)

Una cosa semblant ocorre en el *Curial*, de mitjan segle XV, amb manca de concordança amb *nulls temps* i *nunca*, però amb concordança en els dos casos de *jamés*. No cal dir, tanmateix, que una vegada introduïda la manca de concordança amb algunes expressions temporals, aquesta tendí a generalitzar-se a totes les expressions temporals com es pot comprovar en els exemples següents:

- (30) a. E la dita na Trialls dix: «Verament *jamés* hi demané cases per a baguines [...]». E la dita Joaneta dix: «*Jamés* vos viu per demanar altres cases a loger en lo dit carrer sinó axí com dit he». (*Alcavota* [1410], 141, 23-28)
 b. *Item*, que *jamés* ne confermen alcú [...] *Item*, que quant vénen a la mort, *jamés* comuniquen ne reeben extremauncció. (*Epistolari*, II [1413], 331, 15-19)
- (31) a. E dix que *may* ella deposant dix les dites cosos a la dita *Cristòfola* (*Alcavota* [1410], 105, 11-12)
 b. Açò, senyors, nos ve de giny de cathalans, que *may* vetlen ne studien en àls sinó en procurar-nos minves e desonors e lançar-nos de tots officis e beneficis. (*Epistolari*, II [1421], 127, 16-18)

17. La concordança és sistemàtica, per exemple, en el *Llibre dels fets* (Bruguera, 1991: § 109b), en el *Llibre de cort reial mallorquí* de 1357-1360 (Miralles 1984: 248-249) o en l'*Epistolari de la valència medieval* de 1311 a 1412.

18. Com assenyala Coromines (*DECat*, V: no, 942), l'adverbi *nunca* apareix "bastant sovint en els autors del s. xv, i ja abans, especialment en els de procedència valenciana". També apareix, per exemple, en el *Cavaller e l'alcavota*, procés judicial celebrat a Barcelona l'any 1410, però únicament en boca del cavaller mallorquí Arnau Albertí, que usa un llenguatge més formal. L'adverbi *nunca* apareix molt esporàdicament amb l'adverbi *no*, com en el següent exemple de Sant Vicent, on segurament l'ús de *no* es veu afavorit per la distància que separa *nunca* del verb: «*Nunqua* bon reboster qui per dar la vianda vulle ésser pagat, car pus ha ja benefici del senyor, *no* deu demanar res a les sues companyes» (Sant Vicent, *Sermons*, 83-84, 36-2). La idea que *nunca* s'usava anteposat al verb sense *no* ja apareix apuntada per Solà (1973: 107).

19. Segons Par (1923: § 614), l'expressió *null temps* s'usa sempre sense *no* en dos manuscrits, però introdueix l'adverbi en un cas en el tercer (dos, en l'edició de Barcino que pren com a base aquest manuscrit).

En el quadre que es reproduïx tot seguit es pot constatar el procés d'afebliment de la concordança amb les diferents expressions temporals anteposades: incipient en la segona meitat del XIV, important en la primera meitat del XV i quasi general a partir de la segona meitat d'aquest segle. (En el quadre s'indica primer el percentatge i entre parèntesis el nombre d'exemples.)

		null temps		nunqua		jamés (o jamai)		mai	
		no	Ø	no	Ø	no	Ø	no	Ø
segona meitat s. XIV	<i>Epistolari, I</i>	100 (2)	0 (0)			100 (7)	0 (0)		
	<i>Agramont, Regiment</i>	50 (1)	50 (1)						
	<i>Conesa, Troianes</i>	87,5 (7)	12,5 (1)			100 (26)	0 (0)		
	<i>Metge, Somni</i>	15,4 (0)	84,6 (11)			100 (17)	0 (0)		
primera meitat s. XV	<i>Alcavota</i>	16,6 (1)	83,3 (5)	0 (0)	100 (3)	57,1 (16)	42,8 (12)	90 (10)	9 (1)
	<i>Sant Vicent, Sermons</i>			14,3 (1)	85,7 (6)	34,5 (10)	66,5 (19)	33,3 (1)	66,6 (2)
	<i>Sant Vicent, Compilació</i>	50 (1)	50 (1)	0 (0)	100 (3)	0 (0)	100 (1)		
	<i>Epistolari, II</i>					66,6 (4)	33,3 (2)	0 (0)	100 (1)
segona meitat s. XV	<i>Curial</i>	0 (0)	100 (108)	0 (0)	100 (4)	100 (2)	0 (0)		
	<i>Martorell, Tirant</i>			0 (0)	100 (5)	18,2 (42)	81,7 (188)	0 (0)	100 (4)
	<i>Epistolari, II</i>					0 (0)	100 (4)	33,3 (1)	66,6 (2)
	<i>Villena, Vita</i>			0 (0)	100 (69)	18,9 (14)	84,1 (74)	4,3 (1)	95,6 (22)
primera meitat s. XVI	<i>Antiquitats</i>							0 (0)	100 (19)
	<i>Beuter, Crònica</i>			0 (0)	100 (2)	0 (0)	100 (5)	0 (0)	100 (3)
	<i>Despuig, Colloquis</i>			0 (0)	100 (3)	0 (0)	100 (7)	4,3 (1)	95,6 (22)
	<i>Epistolari renaixement</i>			0 (0)	100 (4)			0 (0)	100 (12)

6. LES CAUSES DE L'AFEBLIMENT DE LA CONCORDANÇA

Un cop presentades les dades i la cronologia, la pregunta que cal plantejar-se és per què el procés d'afebliment de la concordança afecta primer la conjunció *ni* i després les expressions temporals, i, sobretot, per què les expressions temporals no tenen un comportament homogeni. La resposta a la primera pregunta ja ha estat apuntada en diferents parts d'aquest treball: a partir de les dades obtingudes del corpus sembla que la pèrdua de la concordança està íntimament relacionada amb la posició dels TPN dins l'oració i amb el fet que els TPN que ocupen posicions més perifèriques dins l'oració són els que primer manifesten la pèrdua de la concordança. Dins aquest procés, el canvi s'inicia amb la conjunció oracional *ni*, que té abast sobre tota l'oració, inclosos els adjunts oracionals; més tard, el canvi s'estén a les expressions temporals que, pel fet d'emmarcar temporalment el conjunt de l'oració, tendeixen a encapçalar l'oració i a funcionar com a adjunts oracionals, això és, com a elements que ocupen una posició oracional perifèrica i que tenen sota el seu abast l'oració a la qual s'adjunten.²⁰ En aquest període, doncs, les construccions negatives presentarien les possibilitats següents:

- (32) a. ... ni [_O ...SV]
 b. [_O Jamés [_O ... (no) SV]]
 c. [_{SN} Negú] no SV]
 d. [_{SN} (Ni) ... ni ...] no SV]

La segona pregunta resulta una mica més complexa, ja que, d'acord amb la hipòtesi estructural adoptada, totes les expressions temporals haurien de tenir un comportament semblant. Una primera explicació del comportament heterogeni de les expressions temporals negatives es podria basar en arguments etimològics, ja que les primeres expressions en què es constata l'elisió de *no* són aquelles que etimològicament ja eren negatives en llatí: la construcció *null temps*, que conté el mot *null* (del llatí *NULLUM*), i l'adverbi *nunca* (manllevat del llatí *NUMQUAM*). D'acord amb aquesta explicació, totes dues expressions tindrien en català un caràcter vertaderament negatiu i no freatarien, per tant, del reforç de la negació. Aquesta explicació, de fet, és la que suggereix Par (1923) a partir de la constatació que en les obres de Metge, *null temps*, però no altres adverbis de temps, apareix generalment sense el reforç negatiu.²¹ Una explicació semblant, a més, ha estat assumida per Camus (1992, 2004: § 13.2.6.1, 13.4.3.1.2) per al castellà, ja que en l'època medieval l'adverbi *nunca* apareix generalment sense *no*, a diferència del que ocorre amb la resta de TPN.²² Deixant de banda la validesa que l'explicació pugui tenir en castellà, considerem que aquesta ex-

20. Aquesta idea ja apareix explícitament formulada per Camus (1992) en el seu estudi sobre el comportament de *nunca* en castellà medieval. Aquest autor, després d'indicar que *nunca*, a diferència del que ocorre amb la resta de TPN, apareix sovint sense el reforç de *no*, apunta que aquest comportament potser està motivat per la posició perifèrica que ocupen els circumstancials dins l'oració. Després d'apuntar aquesta possibilitat, amb tot, la descarta com a factor bàsic, pel fet que hi ha altres circumstancials que també s'anteposen i apareixen amb el reforç de *no* (*en ningún tiempo, de ninguna guisa*, etc.). Per a Camus, el factor bàsic, com es veurà tot seguit és l'etimològic.

21. D'acord amb Par (1923: 778), en «mans de Metge és quasi sempre aquest adverbi plenament negatiu; la significança absoluta de 'nullus' hi és ben servada, car usualment no és construït ab 'no'».

22. Concretament, Camus (2004: § 13.2.6.1) apunta que "no es casual a la hora de entender este comportamiento peculiar de *nunca* entre las palabras medievales habituales que sea la única que proviene directamente de una palabra negativa latina incompatible con la negación ya en época clásica. Parece, por tanto, posible que su sucesor en español medieval retenga parte de sus propiedades sintácticas etimológicas". Sobre l'ús medieval de *nunca* en castellà, vg. també Llorens (1929: 60-64) i Batllori *et alii* (1998: § 3).

plicació no és totalment vàlida per al català, ja que, com s'ha indicat en l'epígraf 3, en els textos més antics no hi ha cap diferència sintàctica entre els TPN que provenen de mots negatius llatins i els que provenen de mots no negatius. No obstant això, la possible influència del valor etimològic llatí es pot interpretar d'una manera diferent: no com a manteniment del valor etimològic sinó com a calc de la construcció llatina sense concordança en els dos mots directament emparentats amb mots negatius llatins. En un moment en què la concordança començava a afeblir-se amb les expressions temporals anteposades, i en un moment en què aquesta ja no es percebia com a obligatòria, l'elisió de la negació es degué generalitzar ràpidament per imitació de la sintaxi llatina en aquells dos mots clarament lligats a mots negatius llatins. Aquesta hipòtesi es pot veure corroborada per la història ben particular de *null* i *nunca*. El quantificador *null* s'usa en els textos més antics en qualsevol tipus d'expressió (*null home, nulla cosa, null temps*), però, curiosament, a partir del xiv queda reduït a l'expressió temporal *null temps*. El mot *nunca*, per la seva banda, no és un mot patrimonial sinó un manlleu llatí usat sobretot per autors valencians del xv. No és estrany, doncs, que la pressió del llatí, constatable en la introducció del cultisme *nunca* i en el manteniment de l'arcaisme *null*, també es fes present en la imitació de la sintaxi llatina allà on el català podia imitar-la: en la possibilitat d'elidir el *no* en oracions amb expressions temporals negatives anteposades. Des d'aquesta perspectiva, l'elisió del *no* seria un canvi intern i, com els canvis interns, es produiria d'una manera gradual i progressiva, mentre que el comportament particular de *null temps* i *nunca* respondria a un factor coadjuvant extern i, com molts dels canvis externs, tindria un caràcter catastròfic o més radical.

7. LA RESTA DELS TPN

Com a resultat dels canvis apuntats en l'epígraf anterior, en les obres de la segona meitat del xv, com el *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell o la *Vita Christi* de Sor Isabel de Villena, la manca de concordança és normal amb les expressions temporals negatives anteposades però no amb la resta de quantificadors negatius, com es pot observar respectivament en els exemples de (33) i (34) de la *Vita Christi*.

- (33) a. Açò·t fa tant excel·lent que *jamés* hauràs par (Villena, *Vita*, III, 237, 7903-7904)
 b. O! Benaventurades són les dones que *may* han engendrat, e los ventres que *may* han parit, e los pits que *may* han aletat! (Villena, *Vita*, II, 365, 12316-12319)
 c. *Nunqua* ab ell me só pogut avançar: tant és miserable! (Villena, *Vita* II, 205, 6827-6828)
- (34) a. E *res* no li passava impensat (Villena, *Vita*, II, 207, 6911-6912)
 b. E de açò *nengú* no hagué enveja (Villena, *Vita*, II, 204, 6786-6787)

Certament, és possible trobar algun cas de manca de concordança amb aquests darrers quantificadors, però es tracta més aviat d'una raresa.²³ La manca de la concordança amb aquests quantificadors cal situar-la ja en l'època moderna. A partir de les dades del corpus utilitzat, es poden diferenciar encara dues etapes dins aquest procés, ja que la concordança desapareix d'una manera

23. Per seguir amb l'exemple de la *Vita Christi*, els 99 casos de *res* anteposats apareixen amb la negació explícita i dels 116 casos de *nengú-un* anteposats, únicament 3 no presenten la negació.

prou sistemàtica amb TPN com ara *negú/un* (o les variants) durant la primera meitat del *xvi* (35), però encara manté una certa vitalitat amb la conjunció sintagmàtica *ni* (36a-b) i amb *tampoc* (36c).

- (35) a. Y, axí, en *ninguna* sglésia se dix offici algú, ni en secret ni en públich. (*Antiquitats*, 174, 142, 2)
 b. i no em tracta com los primers dies, que de pocs ençà estic tan desmenjada que *ninguna* cosa puc tragar. (*Epistolari renaixement*, 34)
 c. y *ninguna* cosa de las que convenien a un bon capità deixà ell de fer (Despuig, *Colloquis*, 101, 21-22)
- (36) a. dich que *ni* en la primera vegada *ni* en la segona *no* tingueren rahó ni causa de posar-se los cathalans en res d'allò que-s posaren. (Despuig, *Colloquis*, 167, 23-24)
 b. Estant los diputats ab vârios pensaments del que tenien a fer, pus lo virey *ni* consellés *no-n* tenien *ninguna* nova sêta, enviaren don Federic Despalau y a Yoatxim Sentantí a Sa Excel·lència (Despalau, *Diari*, 154, 15-17)
 c. y si no pogué, *tampoch* lo papa *no* l'ha de voler cobrar ab escàndol y violència. (Despuig, *Colloquis*, 71, 2-3)

La major resistència del *ni* segurament cal atribuir-la a la seva funció d'enllaç de sintagmes i al fet que en aquesta època encara és habitual que sols aparegui entre els elements coordinats (*tu ni jo*). El cas de *tampoc* és una mica més complex, ja que, tot i que hi ha documents medievals d'elisió de *no*, la possibilitat de reforçar el *no* s'ha mantingut col·loquialment en alguns parlars (per exemple, en parlars del valencià meridional) en contextos emfàtics o pragmàticament marcats. És, sens dubte, aquesta possibilitat d'èmfasi la que justifica el comportament particular d'aquest quantificador focal.

Deixant de banda el cas de *ni* i *tampoc*, allò que resulta sorprenent és que la desaparició de la concordança es produeixi d'una manera tan sistemàtica i radical en textos escrits, i que des de primeries del *xvi* els casos de manteniment de *no* siguin una raresa. Potser en aquest canvi catastròfic cal veure novament la incidència de factors externs i, concretament, la influència de la literatura i la gramàtica castellanes sobre els autors catalans moderns. Com ha estudiat detalladament Camus (1986 i 2004: 13.3.1-2), la manca de concordança es consolida en castellà general entre el 1440 i el 1460. Tenint en compte que, a partir del *xvi* els escriptors catalans comencen a imitar els models castellans, no és estrany que també adoptessin la sintaxi castellana en aquells casos en què el català, per factors interns, ja tendia a adoptar esquemes semblants.

8. CONCLUSIONS

El català, com la resta de llengües romàniques, hereten del llatí tardà (o del romànic molt primitiu) el fenomen conegut com a concordança negativa, d'acord amb el qual els TPN han d'aparèixer necessàriament legitimats per un inductor negatiu, sigui la negació o un altre element que comparteix amb la negació la propietat de crear contextos inespecífics. D'acord amb aquest sistema les oracions negatives presentaven obligatòriament l'adverbi *no* amb independència que en l'oració hi haguessin TPN anteposats o posposats al verb.

El sistema de concordança negativa, amb tot, no es manté de manera homogènia al llarg de l'edat mitjana i ja en textos medievals es pot rastrejar l'elisió del *no* amb determinants TPN anteposats al verb. La manca de concordança s'inicia amb els TPN que ocupen les posicions oracionals més externes. Primer amb la conjunció *ni* (o *ne*) quan funciona com a nexa oracional, després

amb les expressions temporals en posició d'adjunt oracional (*null temps, nunca, jamás o jamai i mai*), després amb els TPN *ningú/-un, res, gens o cap* i, finalment, amb la conjunció *ni* amb funció d'enllaç sintagmàtic i amb l'adverbi *tampoc*.

El fenomen de la concordança negativa té a veure tant amb l'ús de la negació explícita com amb la possibilitat d'usar els TPN amb un valor no negatiu en determinats entorns modals, ja que en tots dos casos el TPN s'associa necessàriament amb un inductor modal. Tot i l'associació, la possibilitat d'usar els TPN amb un valor no negatiu es manté en estadi en què ja no és obligatòria la negació explícita quan el TPN apareix en posició preverbal. Aquest fet es constata clarament amb la conjunció oracional *ni* que s'usa amb valor no negatiu en determinats contextos modals tot al llarg de l'edat mitjana, encara que aviat deixa d'usar-se amb negació explícita aviat.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- Badia 1994 BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1994): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia catalana.
- Bassols 1962 BASSOLS DE CLIMENT, Mariano (1962): *Sintaxis latina*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Batllori et alii 1998 BATLLORI, Montse, Isabel PUJOL i Carlos SÁNCHEZ LANCIS (1998): «Semántica y sintaxis de los términos negativos en su evolución diacrónica». Ponència llegida al *xxviii Simposio de la Sociedad Española de Lingüística*, Madrid.
- Bosque 1980 BOSQUE, Ignacio (1980): *Sobre la negación*. Madrid: Cátedra.
- Bosque 1999 BOSQUE, Ignacio (1999): «Sobre la gramática de los contextos modales. Entornos modales y expresiones inespecíficas en español», dins *Actas del XI Congreso de la ALFAL*. Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.
- Bruguera 1991 BRUGUERA, Jordi (1991): *Llibre dels fets del rei en Jaume, I. Estudi filològic i lingüístic i vocabulari integral*. Barcelona: Barcino.
- Camus 1986 CAMUS BERGARECHE, Bruno (1986): «Cronología y extensión de un cambio en la expresión de la negación en español». *Revista de Filología de La Laguna*, p. 111-122.
- Camus 1992 CAMUS BERGARECHE, Bruno (1992): «Derivados románicos de *nunquam*: aspectos sintácticos». LORENZO, R. (ed.), *Actas del XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filología Romance*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza: Conde de Fenosa, p. 773-741.
- Camus 2004 CAMUS BERGARECHE, Bruno (2004): «La expresión de la negación», dins Company, Concepción (dir.), *Sintaxis histórica del Español, tomo I: La frase verbal*. México: Fondo de Cultura Económica / Universidad Nacional Autónoma de México, cap. 13, en premsa.
- Coromines DECat COROMINES, Joan (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vols. Barcelona: Curial 1980-1991.
- Ernout i Thomas 1953 ERNOUT, Alfred & François THOMAS (1953): *Syntaxe Latine*. Paris: Klincksieck.
- Espinal 2002 ESPINAL, M. Teresa (2002): «La negació». Solà, Joan, Maria Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya (eds.), *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, cap. 24.
- Ladusaw 1996 LADUSAW, William A. (1996): «Negation and Polarity Items». *The Handbook of Contemporary Semantic Theory*. Oxford: Blackwell, p. 321-341.
- Laka 1990 LAKA, Itziar (1990): *Negation in syntax: on the nature on functional categories and projections*. Cambridge, Mass.: tesi doctoral.

- Llorens 1929 LLORENS, Eduardo L. (1929): *La negación en español antiguo con referencia a otros idiomas. Revista de Filología Española*, annex 11. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Martins 1996 MARTINS, Ana Maria (1996): «Aspectos da negação na história das línguas românicas. (Da natureza de palavras como *nenhum, nada, ninguém*)». *Actas do XII Encontro da Associação Portuguesa de Linguística*. Lisboa: Associação Portuguesa de Linguística, p. 179-210.
- Martins 2001 MARTINS, Ana Maria (2001): «Polarity items in Romance. Underspecification and lexical change». Pintzuk, Susan, Georges Tsoulas i Antohy Warner (eds.), *Diachronic syntax*. Oxford: Oxford University Press, p. 191-219.
- Mathesius 1933 MATHESIUS, Villém (1933): «Double negation and grammatical concord». *Mélanges de linguistique et de philologie offerts à J. Van Ginneken*. Paris: Klincksieck, p. 79-83.
- Miralles 1984 MIRALLES MONSERRAT, Joan (1984): *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-60). Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, 2 vols., Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics / Editorial Moll.
- Par 1923 PAR, Anfós (1923): *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge (1398)*. Halle: Max Niemeyer.
- Sánchez 1999 SÁNCHEZ LÓPEZ, Cristina (1999): «La negación». Bosque, Ignacio i Violeta Demonte, *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, cap. 40.
- Solà 1973 SOLÀ, Joan (1973): «La negació». *Estudis de sintaxi catalana/2*. Barcelona: Edicions 62, cap. 7.
- Väänänen 1968 VÄÄNÄNEN, Veikko (1968): *Introducción al latín vulgar*. Madrid: Gredos.
- Vallduví 1994 VALLDUVÍ, Enric (1994): «Polarity items, n-words, and minimizers in Catalan and Spanish». *Probus*, 6, p. 263-294.
- Zanutini 1997 ZANUTTINI, Raffaella (1997): *Negation and clausal structure*. Oxford: Oxford University Press.

CORPUS

- Agramont, Regiment: Joan Veny i Clar, «*Regiment de preservació de pestilència*» de Jacme d'Agramont (S. XIV). *Introducció, transcripció i estudi lingüístic*. Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1971.
- Alcavota: Jaume Riera i Sans, *El cavaller i l'alcavota*. Barcelona: Club Editor, 1987.
- Antiguitats: Joaquim Martí i Mestre, *El Llibre de Antiguitats de la Seu de València*, 2 vols. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1994.
- Beuter, Crònica: Pere Antoni Beuter, *Crònica*. Edició a cura de Josep Vicent Escartí. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Conesa, Troianes: Jaume Conesa, *Històries Troianes*. Edició a cura de Joan Perujo. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, edició en curs.
- Crimis: Maria Diéguez Seguí, *Clams i crims en la València medieval segons el Llibre de cort de justícia (1279-1321)*. Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant, 2002.
- Curial: *Curial e Güelfa*. Edició a cura de Ramon Aramon i Serra. Barcelona: Barcino, 1930 (I), 1931 (II) i 1933 (III).
- Despalau: «Diari de Frederic Despalau (1572-1600)». Simon Tarrés, Antoni, *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*. Barcelona: Curial.

- Despuig, *Col·loquis*: Cristòfor Despuig, *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Edició a cura d'Eulàlia Duran. Barcelona: Curial.
- Epistolari renaixement*: *Epistolari del renaixement 2*. Edició a cura de Max Cahner. València: Clàssics Albatros, 1978.
- Epistolari, I*: *Epistolari de la València medieval (I)*. Introducció, edició, notes i apèndixs a cura d'Agustín Rubio Vela. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003² [1985].
- Epistolari, II*: *Epistolari de la València medieval (II)*. Introducció, edició, notes i apèndixs a cura d'Agustín Rubio Vela. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- Fets: *Llibre dels fets del rei en Jaume, II. Text i glossari*. Edició a cura de Jordi Bruguera. Barcelona: Barcino, 1991.
- Gat: Joan Anton Rabella, *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del s. XIV*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998.
- Llull, *Disputació*: Josep Perarnau i Espelt, «La *Disputació de cinc savis*, de Ramon Llull. Edició i estudi del text català». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 5, p. 8-229.
- Llull, *Gentil*: Ramon Llull, *Llibre del gentil e dels tres savis*. Edició a cura d'Antoni Boner. Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Llull, *Seny*: Josep Perarnau i Espelt, «*Lo Sisè seny, lo qual apellem affatus*, de Ramon Llull. Edició i estudi». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 2, p. 23-121.
- Martorell, *Tirant*: Joanot Martorell i Martí Joan de Galba, *Tirant lo Blanch*, 2 vols. Transcripció, coordinació i notes d'Albert Hauf. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- Metge, *Somni*: Metge, Bernat, *Lo somni*. A cura de Josep M. Casacuberta. Barcelona: Barcino, 1925.
- Organyà*: *Homilies d'Organyà*. Edició a cura d'Amadeu-J. Soberanas, Andreu Rossinyol i Armand Puig. Barcelona: Barcino, 2001.
- Sant Vicent, *Complilació*: Josep Perarnau i Espelt, «La compilació de sermons de Sant Vicent Ferrer de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 477». *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 4, p. 213-402.
- Sant Vicent, *Sermons*: Sant Vicent Ferrer, *Sermons*, vol. 3. Edició a cura de Gret Schib. Barcelona: Barcino, 1975.
- Usatges*: *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*. Edició a cura de Josep Rovira i Ermengol. Barcelona: Barcino, 1933.
- Vides*: *Vides de sants rosselloneses, II. Transcripció del text*. Edició a cura de Ch. S. Kniazzezh i E. J. Neugaard. Barcelona: Rafael Dalmau, 1977.
- Villena, *Vita*: *Concordança de la Vita Christi de Sor Isabel de Villena*. Edició a cura de Rafael Alemany et alii. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (a partir del text de Ramon Miquel i Planas, Barcelona, 1916).

RESUM

En català antic la conjunció *ni* i els quantificadors negatius apareixen reforçats per la negació en les oracions negatives amb independència de la posició que ocupen en l'oració. Aquest fenomen sintàctic, conegut com a *concordança negativa*, afecta tant els mots que provenen de mots negatius llatins (*ne* o *ni*, *null*) com aquells que assoleixen un valor negatiu en llatí tardà o romànic

primitiu (*res, jamés, mai*, etc.). La concordança negativa, tanmateix, no es manté de manera regular al llarg de l'edat mitjana i ja en textos medievals es pot rastrejar l'elisió del *no* en contextos en què aquests mots ocupen una posició preverbal. El procés d'afebliment de la concordança, a més, no es produeix de manera homogènia en tots els casos i, concretament, s'inicia amb els mots que ocupen les posicions oracionals més perifèriques (amb el nexa oracional *ni* i, més tard, amb les expressions temporals negatives).

PARAULES CLAU: sintaxi del català antic, canvi lingüístic, negació, concordança negativa, termes de polaritat negativa.

SUMMARY

In Old Catalan, the conjunction *ni* and negative quantifiers are reinforced by negation in negative sentences irrespective of the position that they occupy. This syntactic phenomenon, known as «negative agreement», affects both words that were negative elements in Latin (*ne* or *ni*, *null*) and words which acquired a negative meaning in Late Latin or Proto-Romance (*res, jamés, mai*, etc.). Nevertheless, negative agreement is not a regular feature throughout the Middle Ages, and in medieval texts it is possible to find instances of the elision of *no* when these adverbs are preverbal. Moreover, gradual loss of agreement does not occur homogeneously, but begins with words that are more peripheral in the sentence (first, *ni*, and later time adverbials).

KEYWORDS: syntax of Old Catalan, language change, negation, negative agreement, negative polarity terms.